

X. FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA

Kolozsvár, 2005. március 18-19.

DINAMIKUS ÉS STATIKUS KEMÉNYSÉGMÉRÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA VISZKO-ELASZTIKUS ANYAG (BÚZASZEM) ESETÉBEN

Szabó P. Balázs, Véha Antal, Gyimes Ernő

Abstract

In the last decade the wheat commercial classification is more important and the kernel hardness is a significant characteristic. We measure the kernel hardness of winter wheat varieties with two dynamics methods (Perten Single Kernel Characterization System 4100 device and Perten 3303 mill) and a static test (LLOYD 1000 R Materials Testing Machines). Our target is the three methods comparison and critical analyze.

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt a búza kereskedelmi osztályozásával kapcsolatos érdeklődés, és ezen belül az endospermium szerkezeten alapuló besorolás – a kemény- és a puhaszemű búza – jelentősége növekedett. A búzaszem keménységét két dinamikus (Perten SKCS 4100 mérőműszer és Perten 3303 tárcsás daráló) és egy kvázi statikus (LLOYD 1000 R készülék) mérési módszerrel vizsgáltuk. Célunk a három módszer összehasonlítása és kritikai elemzése.

A búza szemkeménységének jelentősége

A szemkeménység az egyik legfontosabb minőségi jellemző, amely már régóta foglalkoztatja a kutatókat. A szemkeménység a fizikai keménység mellett az őrléshez szükséges energiaigényt is jelentheti. Az őrléshez szükséges energiaigény, pedig igen fontos fizikai anyagjellemző. A búza keménysége hatással van az őrlésre, meghatározza a keletkezett őrlemények tulajdonságait, minőségi paramétereit és a felhasználási területeit. Meghatározza a kondicionálás paramétereit, a lisztkihozataalt, a keményítősérülést, valamint a vízfelvevő képességet. Maga a szemkeménység a búzafajták öröklődő

tulajdonsága, mely a keményítőszemcsék, valamint a fehérjemátrix közötti kapcsolat függvénye. A kötés erősségét egy friabilin nevű fehérje szabályozza, mely a puha szemű genotípusokban nagy mennyiségben, míg a kemény szemű búzák esetén kis mennyiségben található meg (a puhaságot kódolja). Tehát a puha szemű búzafajták esetén a kötőerő gyengébb, míg a kemény szemű fajták esetén erősebb. Fontos megjegyezni, hogy a keménység és a búzák acélossága nem teljesen ugyanaz (keménység – genetikai, acélosság - agronómiai tényező). A keménységet kisebb mértékben egyéb tényezők is befolyásolhatják (időjárás, termőhely, nedvességtartalom, hőmérséklet, fehérjetartalom, a szem alakja, mérete) [1]. A hazai gyakorlatban egészen a közelmúltig az acélosság meghatározásával következtettünk a szemkeménységre.

A kemény szemszerkezetű búzák a puha búzákat számos mutatóban felülmúlják. Ilyen a liszthozam, a liszt szemcseméret, hiszen az őrléskor a keményítőszemcsék és a fehérjék közötti kötőerő olyan erős, hogy a keményítőszemcsék töredezése következik be, nem pedig a kipattanásuk a fehérjemátrixból (mint a puha szemszerkezetű búzák esetén). Ekkor a keményítő sérül, ami pedig a keletkezett liszt vízfelvevő képességét befolyásolja (ezáltal jobb a vízfelvevő és a gáztartó képessége). Nemcsak a búza szemkeménysége befolyásolja a belőle készült liszt tulajdonságait, hanem egyéb más tényezők is például a búzánál alkalmazott gyomirtószeres állománykezelések [4]. A kemény szemszerkezetű búzák nemesítése ezeknek a jelentős paramétereknek köszönhetően nagyon fontos, hiszen a kemény szemű fajtákból készült liszt alkalmas leginkább sütőipari célra, kenyér és más pékáruk gyártására.

Célkitűzés

Két dinamikus (SKCS 4100 mérőműszer és Perten 3303 tárcsás daráló) és egy statikus szemkeménység meghatározó módszer (LLOYD 1000 R készülék) ismertetésével és összehasonlításával a búza magbelső struktúra mechanikai igénybevételre adott reakcióinak meghatározása és értékelése a cél, valamint a következtetések megfogalmazásával a mezőgazdasági anyagok belső szerkezetének megismerésére.

A vizsgálatokat egy puha szemű búzán- GK-Mérő- és egy kemény szemszerkezetű búzán – Jubilejnaja-50- végeztük el (évjárat: 2000 és 2003).

A mérési módszerek

A Perten SKCS 4100 mérőműszer átlagosan 3 perc alatt 300 szemből képes a következő jellemzőket megadni: szemkeménység, szemméret (szélességi), nedvességtartalom, ezerszemtömeg. Az aprítási ellenállás mérése Perten 3303 tárcsás darálóval történt és a következő képletet alkalmaztuk (Bölöni, 1996):

$$e_f = \frac{e_d}{\Delta a_d} \left[\frac{\text{kWh} \cdot \text{t}^{-1}}{\text{cm}^2 \cdot \text{g}^{-1}} = \text{mWh} \cdot \text{cm}^2 \right]$$

ahol e_{dt} = fajlagos aprítási energia igény (kWh/t)

Δa_d = fajlagos darafelület növekedés (cm^2/g)

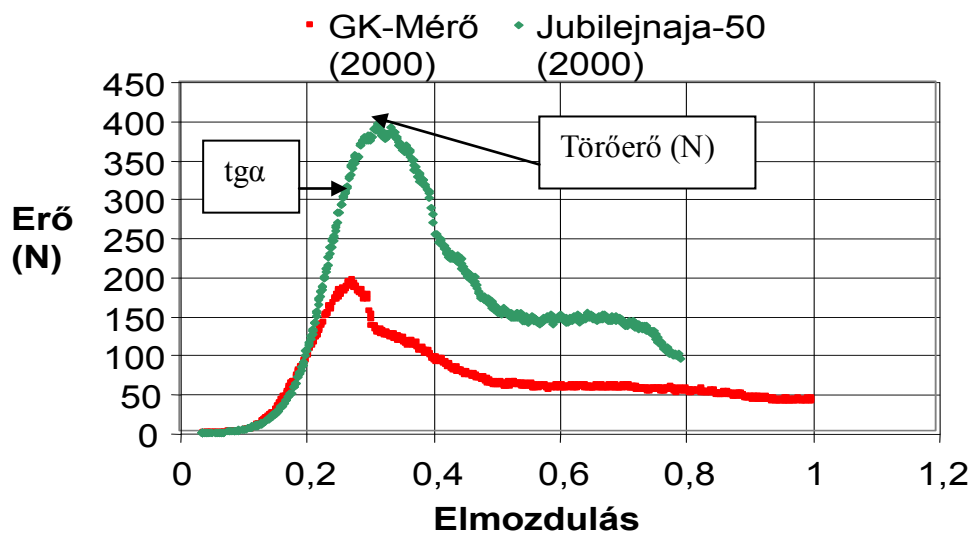
$\Delta a_d = a_d - a_{d0}$

a_d =örlemény fajlagos felülete, a_{d0} = szemestermény fajlagos felülete aprítás előtt

A LLOYD 1000R készülék esetében a megfelelően előkészített búzaszemet (a szakáll és a csira felőli rész lecsiszolása) megnyomjuk és a készülék által felrajzolt erő – elmozdulás görbéről leolvassuk a törőerőt.

Eredmények

A LLOYD 1000 R készülék által felvett görbék elemzése 1. ábra.

1. ábra: Erő – elmozdulás görbe

Az eredmények összefoglalását a 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

Fajta (évjárat)	SKCS 4100 (HI, %)	Aprítási ellenállás (e_f , mWh/cm ²)	LLOYD 1000 R		Keménységi osztály
			Törőerő (N)	Merekség (N/mm)	
GK-Mérő (2000)	30,04	25,48	203,32	1688	Puha
Jubilejnaja-50 (2000)	68,89	43,776	409,69	3855	Kemény
GK-Mérő (2003)	20,88	26,49	127,02	873,83	Puha
Jubilejnaja-50 (2003)	80,44	51,21	325,1	2160	Kemény

Határértékek:

- Perten SKCS 4100: puha szemű búza <50 < kemény szemű búza
- Aprítási ellenállás: puha szemű búza <35 < kemény szemű búza
- LLOYD 1000 R: törőerő: puha szemű búza <250 < kemény szemű búza,
merekség: puha szemű búza <2000 < kemény szemű búza

Az eredmények alapján jól látható, hogy mind a három módszer alkalmas a búzák szemkeménységének a meghatározására. A statikus mérési módszerrel sokkal érzékenyebben meg lehet állapítani az azonos fajtájú, de különböző évjáratú búzák keménységét, ezenkívül a kapott eredmények sokkal több információt hordoznak magukban. Viszont a dinamikus eljárások gyorsabbak és jobban hasonlítanak a malomipari feldolgozási folyamatokhoz.

Irodalomjegyzék

1. Ács P. – Matuz J. – Gyuris K. (2003): Aestivum búzafajták szemkeménységének változása az évjárat és a termőhely hatására, IX. Növénytermesztési Tudományos Napok, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest p. 70
2. Békési, F. (2001): A búza endospermium szerkezetének szerepe néhány minőségi búzát termelő országban. (in szerk Bedő, Z. : A jó minőségű, keményszemű búza nemesítése és termesztése, p. 25-34)
3. Sitkei, Gy. (1981): Mezőgazdasági anyagok mechanikája, Akadémiai Kiadó, Budapest p. 11-461
4. Tanács L. – Gerő L. – Soós J. – Petróczi M. (2004): Gyomirtószeres állománykezelések és az évjárat hatása búzafajták szemterméséből készített lisztek sütőipari és reológiai tulajdonságaira, Növénytermesztés, 53. No. 1. p 43-60
5. Véha, A – Gyimes, E. (2000): Determining Kernel Hardness Through the Granulometric Parameters of Grinding. Hungarian Agricultural Engineering, Gödöllő Vol. 13, p. 29-31.

Szabó P. Balázs, főiskolai tanársegéd, Phd hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Szegedi Élelmiszeripari Főiskolai Kar, 6725, Szeged Moszkvai krt. 5-7.

Telefon:06-62/546-030, fax: 06-62/546-034, e-mail:szpb@freemail.hu